

A HÁRMAS-SZÖVETSÉG TITKOS SZERZŐDÉSEI.

A mióta a hármasszövetség 1882 tavaszán megkötetett és megalkotói Berlinben, Rómában, Bécsben, Budapesten a parlamentek színe előtt ünnepélyesen hirdették, hogy benne a világbéke új erős védbástyáját építették föl: nyilatkozataik őszintesége iránt nemesak azon országokban, melyek abban fenyegető célzatokat kerestek, hanem saját államaik parlamenti ellenzékeinek körében is komoly kétséget támasztottak. Ezeket látszólag megerősítette azon tény, hogy a szerződés föltételei szoros titokban tartattak és a fölszólítások, hogy szövөгük a népképviselőtek elé terjesztessék, a leghatározottabb elutasítással találkoztak. Bismarek állítása, hogy a szerződések tartalma soha, még a szövetség felbomlása [után sem fog a világ tudomására jutni, valószínűvé lett, mikor a szövetségnek tényleg bekövetkezett felbomlása után, 1915 tavaszán az osztrák-magyar külügyminister a szerződésből négy cikkelyt közzétett, de a többiek tartalma iránt fölvilágosítást nyujtani vonakodott.

Azonban 1918 végén, mikor Ausztriában a császárság összeomlott, a köztársasági kormány, a diplomatia régi hagyományaiival is szakítva, egy kiváló osztrák történetbúvárt, dr. Pribram Alfred bécsi egyetemi tanárt az osztrák-magyar monarchia által 1879 óta kötött titkos szerződések közzétételével bízta meg, egyúttal lehetővé tette neki, hogy történeti előzményeik és jelentőségük megvilágítására a külügyministeri levéltárból fölhalmozott anyagot korlátozatlan szabadsággal fölhasználhassa.

Munkájából, mely korunk történetének egyik nevezetes forráskönyve,¹ kitünik, hogy azon kísérletek, melyeket korábbi

¹ *Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns 1879—1914. Nach den Akten des Wiener Staatsarchivs herausgegeben und be-*

írók a közzétett négy cikkelyből a szerződés szövegének kiegészítésére és a rendelkezésükre álló hézagos adatokból a hármasszövetség viszontagságainak földerítése tekintetében tettek, sikerteleneknek tekintendők. Egy hirneves német történetírónak mondása, hogy «egy gramm hiteles informatio többet ér, mint egy mázsa szellemdús combinatio», beigazolást nyert.

E sorok írója őszintén bevallja, hogy őt is elérte a sötétben tapogatódzva haladónak sorsa. A hármasszövetségről szóló tanulmányaiban, melyeket a *Budapesti Szemle* 1916. és 1917-ik évi füzetében közzétett, nem egyszer tévútra vezetett. Ezért hivatottnak, úgyszólván kötelezettnek érzi magát, hogy a legújabb kutatások eredményeit is megismeresse ezen folyóirat olvasóközönségével.

I.

Mindenekelőtt megállapítandó, hogy sem az 1882-ben kötött szerződés, sem a későbbi okiratok, melyek ismételt meghosszabbítása alkalmával állították ki, a három szövetséges birtok-állományának biztosításáról szót nem ejt; így tehát azon általánossá vált föltevés, mintha a titoktartás a római szentszékre való tekintettel a bécsi udvar részéről követeltetett és eszközöltetett volna ki, alaptalannak bizonyult.

Az olasz kormány minden erejét megfeszítette, hogy ilyen biztosítás, a mely Rómának Olaszország fővárosa gyanánt való elismerésével azonos lett volna, a szerződésbe fölvétessek; de igyekezeteit a bécsi udvar határozott ellenállása meghiúsította. Jellemző, hogy ebben Bismarck, noha ekkor még folyt a «cultur-harc», őszintén támogatta és a kath. egyház fejére vonatkozólag engedményeket ellenezett. Milyen mélyen érintette ezen vereség az olasz nemzeti érzést, megmérhetjük abból, hogy a kormányférfiak szükségesnek látták a közzéle-

ményt tévútra vezetni. 1890 október 8-ikán Crispi miniszterelnök Florenzben tartott beszédjében hangoztatta, hogy a hármas-szövetség a három állam mindegyikének területi épségét biztosította.

Nem sikerült az olasz diplomatiának az sem, hogy olyan megállapodásokat eszközöljön ki, a melyek Olaszországnak a Trentino és afrikai területek megszerzésére irányuló tervei megvalósítását megkönnyíthesse.

Ellenben a főczélt, a mely a központi hatalmakhoz való csatlakozásban szemeik előtt lebegett, sikerült elérniök. Az eddig nem ismert cikkelyek egyikében Németország és Ausztria-Magyarország kötelezték magukat, hogy Olaszországnak, ha Franciaországtól megtámadtatnék, egész hadseregükkel segítségére sietnek. Olaszország viszont ilyen kötelezettséget vállalt Németország javára francia támadás esetén; Ausztria orosz támadás esetén olasz segítségre nem számíthatott, csak a jóakarátú semlegesség kedvezéseivel volt kénytelen beérni.

Bismarck nyilatkozatai elárulják, hogy tényleges segítségre Olaszország részéről ő sem számított és megelégedett azzal, hogy a német birodalom ellenségeihez való csatlakozását megakadályozza. Egyébiránt az olasz kormány a tárgyalások folyamán nem titkolta, hogy a központi hatalmak kedvéért a jó viszonyt, a mely Olaszország és Anglia között fennáll, kockáztatni nem hajlandó. Ezért kivitték, hogy a szerződéssel egyidőben a három hatalom megbizottai részéről egy eddig nem ismert nyilatkozat (déclaration ministerielle) iratott alá, a melyben kimondatik, hogy a szerződés rendelkezései «semmi esetre sem tekinthetők úgy, mintha Anglia ellen irányulnának». Később azután, 1896-ban az olasz kormány még tovább ment; tiszteletreméltó loyaltással nyíltan kijelentette, hogy Anglia ellen, ha az a szövetségesekkel háborúba bonyolódna, olasz sereg sohasem fog harezolni. Az ezen közlésre vonatkozó jegyzékben megjegyztetik, hogy a jelezett eset a legnagyobb valószínűtlenségekhez tartozik. És 1914-ben mégis bekövetkezett ezen eset.

II.

Mikor az 1882-ben öt évre megkötött szerződés lejárt közeledett, gróf Robilant olasz külügyminister előállott Olaszországnak észak-afrikai hódítási szándékaival, a melyekhez szövetségeseinek támogatását kívánta biztosítani. Mivel pedig Bismarck erre nézve kötelezettségeket vállalni idegenkedett, az olasz minister határozottan kinyilatkoztatta, hogy a szerződés változatlan megújítására nem hajlandó. Önérzetes szavak kerülnek tolla alá, mikor berlini nagykövetéhez ír: «Ebbe a szövetségbe — olvassuk egyik levelében — teljesen belefáradtam, mert érzem, hogy az ránk nézve meddő marad. Bismarck úr nem ismer engem és csalódik, ha azt hiszi, hogy minden körülmények között az ő oldalán fogok haladni . . . Az 1887-ik évi Olaszország nem azonos az 1882-ikivel. Pénzügyeiben és katonai tekintetben megerősödve, jelentékenyebb szolgálatokat tehet ezentúl szövetségeseinek és ezért többet követelhet tőlük.» Egyúttal bejelentette, hogy a Balkán-félszigeten is érvényesíteni kívánja befolyását. «A mennyiben — úgymond — Törökország örökségében Oroszország és Ausztria-Magyarország osztozkodnak, ennek Olaszország nem maradhat közönyös szemlélője.»

Ilyen föllépésre az európai helyzet bátorította föl. Az 1886-ik év második felében a franciaországi revanche-párt, Boulanger vezetése alatt, az Oroszországgal való szövetkezés mellett foglalt állást; ugyanakkor a bolgárországi események hatása alatt Oroszország és Ausztria-Magyarország között háború kitörésének veszélye forgott fenn.

Ilyen körülmények között Bismarck azt javasolta Bécsben, hogy Olaszország irányában előzékenységet kell tanúsítani, a mit azzal indokolt, hogy Németországra nézve lehetetlenné válnék, ha Francia- és Olaszország között háborúra kerül a sor, semlegességet tartani fenn, mert nem engedhetné, hogy Olaszország ilyen háborúban megsemmisíttessék, vagy Franciaországtól függő viszonyba jusson. Utalt arra is, hogy ha Ausztria-Magyarország Oroszországgal háborút volna kénytelen viselni, Olaszország az utóbbihoz csatlakozhatnék. Ezért nem tartózkodott kijelenteni, hogy a mennyiben a hármas-szövetség

megújítása elé a bécsi udvar akadályokat gördítene, a német birodalom magában kötné meg a szövetséget Olaszországgal.

Gróf Kálnoky, az osztrák-magyar külügyminister, nem zárkozhatott el ezen fejtegetések hatása elől. Felhagyott az elvi ellenállással és az olasz igények mérséklése mellett követelte, hogy Olaszország kötelezze magát Ausztria-Magyarországnak azon esetre, ha Oroszország részéről megtámadtának, segítséget nyújtani.

Bismarck ezen utóbbi követelés támogatására nem volt hajlandó, mert mindent el akart kerülni, a mi Olaszországot sérthetné és a hármasszövetség ellen fölingerelhetné, attól is tartott, hogy Ausztria-Magyarország, mindkét szövetségesének támogatásában bizakodva, Oroszországot szándékosan háborúba kergethetné és ebben azután Németország kénytelen volna részt venni.

Egyébiránt Robilant tudomására hozta Bismarcknak, hogy Kálnoky követelését elfogadhatatlannak tartja. A birodalmi kancellár ekkor szokatlan formában súlyos nyomást gyakorolt szövetségesére. Nem elégedett meg azzal, hogy jegyzékeiben az engedékenység szükségességét hangoztatta. 1887 január 11-ikén a birodalmi gyűlésben azon kijelentést tette: «Wir werden uns von niemand das Leitseil um den Hals werfen lassen, um uns mit Russland zu brouillieren.» Ezen szavak világos fenyegetést foglaltak magukban.

Kálnoky mindazáltal nem ijedt meg, sőt a német nagykövettel szemben felháborodását erőteljes szavakkal tolmácsolta, a melyek ultimátum gyanánt hangzottak. Visszavonta azon engedményeket, melyekre a tárgyalások folyamán egyes részletek tekintetében kész volt és az 1882-ik évi szerződés változatlan megújítását követelte.

A német nagykövet, kire ezen fordulat megdöbbentő hatást gyakorolt, megkísérlé Ferencz Józsefet meggyőzni arról, hogy miniszterének állásfoglalása a monarchiára vészteljes következményeket fog maga után vonni. Azonban nem ért célzt.

Ekkor Bismarck leleményessége megtalálta az utat, mely a válságból kivezethetett. Azt javasolta, hogy az 1882-ik évi szerződés változatlanul újittassék meg a három uralkodó részéről. Ehhez azonban két külön szerződés csatoltassék, me-

lyeknek egyikét Németországgal, másikat Ausztria-Magyarországgal köti Olaszország, az észak-afrikai területre vonatkozó megállapodás csak az előbbiben, a keleti kérdésre vonatkozó csak az utóbbiban foglalna helyet. Rábirta az olasz külügyministert, hogy a szerződéskötésnek ezen sajtószzerű, bonyolult formáját elfogadja és e mellett tőle azon nyilatkozatot eszközölte ki, hogy a mennyiben az ajánlatot Bécsben elutasítanák, kész Németországgal külön szövetséget kötni.

Kálnoky kénytelen volt két szövetségesének óhajta előtt meghajolni és ajánlatukat elfogadni. Azonban két új kívánságot terjesztett elő, megjegyezvén, hogy azok a uralkodója kiváló súlyt fektet. Az egyik azt foglalta magában, hogy mikor a szerződésben a status-quo-nak a keleten való föntartásáról van szó, befoglaltnak tekintessék Bosznia és Hercegovina, a melyeknek occupatioja «természetszerűen állandó annexióra fog vezetni.» A második annak megállapítására vonatkozott, hogy Olaszország, a mennyiben a monarchiát Oroszország ellen viselendő háborúban segíteni fogja, ezért területi kárpótlásra számíthat ugyan, de a Trentinóra igényt nem emelhet.

Bismarck élénk örömmel fogadta ezen eredményt és azt hitte, hogy Robilant e két «jogos» kívánságnak készséggel eleget fog tenni; ezért február 4-ikén fölkérte Kálnokyt, hogy a berlini nagykövetet a szerződések aláírására haladék nélkül hatalmazza föl.

Azonban váratlanul új nehézség merült föl. Robilant kijelenté, hogy Olaszország egy esetleges orosz-osztrák háborúban csak azon föltétel alatt vehetne részt, ha Ausztria-Magyarország viszont egy esetleges francia-olasz háborúban segítség nyújtására kötelezettséget vállal; mivel pedig ezt nem várhatta, orosz—osztrák háborúra vonatkozó pontnak a szerződésből való kikagyását javasolta.

Kálnoky ebbe belenyugodott; miután Bismarck figyelemztetésére belátta, hogy Olaszország a főszerződésben az orosz—osztrák háború esetére kikötött jóakarató semlegeségével a monarchiának más is jelentékeny szolgálatot fog tenni.

1887 február 20-án Berlinben négy szerződés iratott alá.

A főszerződés az 1882-ik évit változatlanul újította meg, további öt esztendőre.

Az olasz—német szerződésben a német birodalom Olaszország javára értékesebb kötelezettségeket vállalt, mint öt esztendővel azelőtt, mikor támogatását Franciaország ellen csak azon esetre ígérte, ha az utóbbi a támadó fél, most ígretét azon esetre is kiterjesztette, ha Franciaország Tripolis vagy Marocco megszállásával Olaszországot támadó föllépésre kényszerítené; sőt azon esetre is, ha a háború szerencsés kimenetele után Franciaországtól «területi biztosítékokat» követelne. Bismarck kevéssel utóbb, Rudolf trónörökössel folytatott beszélgetésében elárulta, hogy milyen területi biztosítékokról volt szó; Nizza, Korsika, Albánia és észak-afrikai területek átengedésére gondoltak.

Az olasz—osztrák szerződés csak egy lényeges megállapodást tartalmazott. Ebben arra kötelezi magát a két szerződő fél, hogy a keleten minden olyan területi változás megállítására fognak hatni, a mely rájuk nézve hátránynyal járna, a mennyiben pedig a statusquo föntartása akár a Balkán területén, akár az Adriai- és Aegei-tenger partjain és szigetein lehetlenné válnék és akár egy harmadik hatalom föllépése következtében, akár más oknál fogva, a két szerződő fél egyike kényszerítve látná magát ott ideiglenes vagy állandó megszállás foganatosítására, ezt megelőzőleg a másik féllel egyezsége fog lépni, a mely az utóbbinak kárpótlást nyújtana az előnyökért, melyeket az előbbi a megszállással szerez magának,

Ezen cikkely a világosság és szabatosság hiánya tekintetében a diplomatai okiratok sorában páratlanul áll. Igaz, a legélesebb elme és legmesszebbre látó szem sem képes szerződések kötésénél, kötelezettsége teljesítésétől menekülni vagyó másik fél előtt minden nyílást elzárni. Azonban az osztrák-magyar diplomaták, kik az imént ismertetett cikkelyt elfogadták, maguk nyitottak tág kapukat, a melyeken keresztül szövetségesük kényelmesen, sőt emelt fővel kivonulhatott. A szigorú ítéletet, a melyet a *Budapesti Szemle* cikkeiben formuláztam, most is fönn kell tartanom; sőt a legújabb levéltári kutatások eredményei arra készítetnek, hogy a felelősség súlyával Kálnoky külügyministert terheljem.

Az olasz kormány ugyanis ez idő szerint a Balkán-félsziget területén megszállásokra nem gondolt; hatalmi aspiratiói az Adriai- és az Aegei-tenger partvidékeire és szigeteire szorítottak. Ezért a szerződési tervezetben, melyet november végén Berlinbe küldött, csakis azon eshetőségről szólt, ha ezen határozottan megjelölt területeken, akár Ausztria-Magyarország, akár Olaszország szükségesnek látná a megszállásokat fogantatosítani. Kálnoky volt az, a ki a szövegbe sajátkezüleg iktatta be a szavakat «sur les regions des Balkan».

Bismarck kifogásolta ezen betoldást, mert azzal a monarchia cselekvési szabadságát Olaszországgal szemben korlátozná, például hozván föl azon esetet, ha Ausztria-Magyarország megegyezésre jutna Oroszországgal Macedónia közös megszállása iránt. Erre az osztrák-magyar nagykövet azt válaszolta, hogy távoleső és feltételes combinációkkal kormánya nem foglalkozik és a legközelebb fekvő eshetőségekre gondol, a monarchia érdekeit a Balkán belső területén kívánja biztosítani. Pedig éppen ezeket veszélyeztette Kálnoky, a mi a világháború küszöbén bebizonyult. Ugyanis éppen a közbetoldott kifejezésekre utalva követelte az olasz kormány, hogy ha a Balkán területéhez tartozó Szerbország egy részét a monarchia a háború folyamán akár csak rövid időre megszállaná, ezért Olaszországnak kárpótlást nyújtson. Gróf Berchtold hiába hozta föl, hogy ezen magyarázatot a cikkely szövege és létrejöttének története kizárja, kénytelen volt abba belenyugodni.*

III.

Egyelőre úgy látszott, hogy az 1887-ik évi szerződések a viszonyt a három szövetséges között bensőbbé, szorosabbá, szívósabbá alakították. Az 1888-ik év elején részletes megállapodásra jutottak az olasz segédhadnak tekintetében azon esetre, ha Franciaország szövetkezve Oroszországgal, a Raj-

* Az ismertetett három okiraton kívül kiállított negyedik okirat csakis azon kijelentést foglalta magában, hogy a három okirat egy egészet alkot és közös cél, a béke föntartására való törekvés szolgálatában áll.

nán túl volt vonulandó. Bismarck viszont támogatta Olaszországot, a mely ellen Franciaország a kereskedelmi szerződések lejáratával, vámháborút indított; bukása után pedig utóda Crispi olasz miniszterelnöknek a három hatalom által kötendő vámszövetség létesítésére célzó tervét készséggel fölkarolta.

Ezért Crispi már 1890 tavaszán megpendítette a két év múlva lejáró szerződések megújítását és azt kívánta, hogy a három szerződés egyetlen egybe foglaltassék össze, mivel a három éve elfogadott forma föntartásából bonyodalmak és félreértések bekövetkezését jósolta. Ez ellen a szövetségesek nem emeltek kifogást és az új szerződés tervezetének formulázását az olasz kormányra bízták.

Ebbe az Ausztria-Magyarországgal fennálló külön szerződés tartalma változatlanul vétetett föl. Ellenben a Németországgal kötött külön szerződés tekintetében lényeges módosítás javasoltatott, a mennyiben Németország segítsége Olaszország részére minden vállalatában biztosított, ha Afrika északi részeiben a statusquo föntartása lehetetlenné válnék.

Egyúttal az olasz kormány azt is kívánta, hogy a szerződés mellékletéül szolgáló jegyzőkönyvben a három hatalom magát a pénzügyi-, vám- és vasuti politika terén egymásnak lehető legmesszibbre menő kedvezmények nyújtására kötelezze. Jellemző, hogy e tekintetben a parlamentek hozzájárulását föltételezte; míg ellenben erről a politikai és katonai megállapodásokban említés nem történt.

Az olasz tervezet jelentéktelen módosításokkal fogadtatott el. Kálnoky javaslatára érvényessége hat esztendőre állapított meg, oly módon, hogy ha egy évvel lejárt előtt fölmondás nem következik be, újabb hat esztendőre meghosszabbítottnak tekintessék.

A szerződés aláírása ismét Berlinben, 1891 május 6-ikán történt.

Mivel pedig sem Olaszország, sem a két központi hatalom nem várhatta, hogy a maga érdekeinek szempontjából lényeges engedményeket kieszközölni képes lesz, a határidő eteltének közeledésekor új tárgyalások indítására egyik sem gondolt, de a szövetség fenntartásának szükségességét föl-

ismerte mind a három: hallgatóságos meghosszabbítására határozták el magukat. A szerződéses kötelezettségek teljesítésére való készségüket később positiv ténynyel is tanúsították. 1900 december 5-ikén a három hatalom képviselői Berlinben katonai conventiót írtak alá, a melyben haditengerészetük cooperatióját Francia- és Olaszország ellen viselendő háborúban szabályozták. Majd két évvel utóbb, 1902 június 28-ikán, a tizenkét évvel azelőtt kötött szerződés ismét hat esztendőre változatlanul megújított.

Mikor az ötödik esztendő (1907) leteltével a felmondásra való jog gyakorlásának határideje közeledett, a központi hatalmak aggódva várták a döntő szót Olaszországból, mely időközben mindinkább közeledett Franciaországhoz; úgy hogy a francia külügyminister a kamarában kevéssel a szövetség utolsó megújítása után, határozottan kijelentette, hogy Olaszország semmi esetre sem fog eszköz vagy társ gyanánt szolgálni Franciaország ellen indítandó háborúban. E mellett az olasz közvélemény Ausztria-Magyarország irányában ellenséges érzületének évről-évre hathatósabban adott kifejezést. Mindamellett az olasz kormány a felmondás jogával nem élt és így hallgatagon a fennálló szerződés további hat eszten dőre érvényben maradt.

IV.

Ezen hat esztendő lefolyása alatt a hármasszövetséget ismételten fenyegette fölbomlás veszélye.

Először 1908-ban, Bosznia és Herzegovina annexiója után, mikor Olaszország, a monarchia ellenségeihez csatlakozva, az annexio érvényességét megtámadta és az ügynek európai congressus elé terjesztését követelte. Ekkor a német birodalom kormányának erőteljes föllépése az ellenséges hatalmakat visszavonulásra és az annexio szentesítésére készítette.

A barátságos viszony helyreállott a központi hatalmak és Olaszország között, mely most elérkezettnek vélte az alkalmas időpontot a tripolisi terület megszállására. Hogy ezen vállalatában szövetségesei támogatását igénybe vehesse, már 1911 nyarán lépéseket tett, hogy a hármasszövetség, noha érvényességének határideje csak három év múlva járt le,

meghosszabbítottassék. Ausztria-Magyarországban nem minden irányadó tényező mutatott erre hajlandóságot. Egy erős katonai párt azt hangoztatta, hogy a megbízhatatlan szövetségest el kell utasítani és megelőzve az ellenséghez való csatlakozását, fegyver hatalmával ártalmatlanná tenni. Élén a legfőbb vezérkar főnöke, Hötzendorfi báró Conrád állott.

E sorok írója, ki 1916 elején ez irányban fölvilágosításokat kért tőle, február 8-ikán a következő választ vette tőle: «Mikor mint dandár-parancsnok Triesztbe kerültem, állásom arra kényszerített, hogy az olasz problémával foglalkozzam. Csakhamar tisztába jöttem arra nézve, hogy válság esetén Olaszországot nem mint szövetségest oldalunk mellett, hanem mint ellenséget velünk szemben fogjuk találni. Ezen felfogásom megszilárdult, mikor (1903—6) mint hadosztály-parancsnok Tirolban tartózkodtam. Az ellenünk folytatott féktelen izgatás, az irredentismus fejlődése, az olasz sajtó számos ellenséges irányú terméke, leginkább pedig a messzemenő céltudatos hadikészületek kötelelőségemmé tettek, hogy mindezekre az uralkodó figyelmét felhívjam, ellenrendszabályok alkalmazását sürgessem és a veszély elhárítására, bekövetkezésének megelőzését javasoljam. Világosan láttam, hogy a monarchia sorsa a Balkán területén fog eldőlni, a mikor Olaszország bizonyosan hátunkba támad. A hármasszövetség megkötését és fenntartását hibának tartottam a német birodalom részéről, mely, sajnos, monarchiánkat is arra csábította, hogy Olaszország irányában bizalmat tápláljon.»

Most — a bécsi levéltárak legtitkosabb osztályainak megnyitásával — előttünk állanak Conrád fölterjesztései, melyekkel az uralkodót és a külügyministert megnyerni igyekezett tervének, hogy a monarchia a tripolisi olasz hadjáratból keletkező bonyodalmakat kihasználva, Olaszország elleni activ föllépésre, vagy más téren megfelelő kárpótlás szerzésére szánja el magát.

Azonban a külügyminister, báró Aerenthal, a leghatározottabban ellenezte a javaslat elfogadását és meggyőzte az uralkodót arról, hogy Conrád aggodalmai alaptalan agyrémek. Ferencz József békeszeretetének, a szerződésekhöz való hűsé-

ges ragaszkodásának és alkotmányos érületének sugallatára a külügyminister mellé állott és Conrádot elnémította egy 1911 november 8-ikán hozzántézett cabinetiratával, melyet érdemes szóról-szóra idézni: «A hivatalával járó kötelességek tekintetében ezentúl is mérvadó azon elv, hogy a haderőnek háborúra való elkészültségét minden módon biztosítani kell. A külügyminister ellenben az ő hatáskörébe tartozó ügyeket, a két ministerelnökkel egyetértve, az én akaratom szerint intézi.»

Az osztrák-magyar külügyi kormány tehát a tripolisi vállalat elé nem gördített akadályokat és a hármasszövetség meghosszabbítására czélzó tárgyalásokba is belebocsátkozott. A német kormány nyal egyetértőleg elfogadta az olasz kormány azon javaslatát, hogy a szövetségi szerződés most is változatlan maradjon, a tripolisi vállalat által teremtett új helyzet követelése i pedig külön jegyzőkönyvben nyerjenek elintézést. Azonban ezen jegyzőkönyv formulázása körül nagy nehézségek támadtak. A tárgyalások (melyek színhelye ez alkalommal Bécs, nem Berlin volt) még folytak, mikor 1912 október 12-ikén a lausannei békekötésben a török birodalom Tripolis birtokáról Olaszország javára lemondott és ugyanakkor a Balkán-háború a török birodalom európai területét a Balkán-államok birtokába juttatta.

Ekkor az olasz külügyminister személyesen megjelent Berlinben és ott a birodalmi kancellárral, úgyszintén Szogyényi osztrák-magyar nagykövettel a jegyzőkönyv szövegezése iránt megállapodásra jutott, a melyhez azután a bécsi cabinet hozzájárult. A szerződés és a jegyzőkönyv 1912 december 5-ikén Bécsben iratott alá.

Az utóbbiban a három hatalom kijelenti, hogy a meny nyiben magukat a szerződésben a Földközi-tenger észak-afrikai partvidékein a status-quo fenntartására kötelezik, ezen status-quo alatt Olaszországnak souverainitása Tripolis és a Kÿrenaika fölött is értendő, azon területtel, mely a szerződés aláírásának időpontjában Olaszországot megilleti.

Ezen megállapodások a diplomatia legfeltűnőbb torzszülötteihez tartoznak. A három hatalom e szerződésben az 1902-iki állapotnak, tehát a török souverainitásnak, a pót-

lékban az 1912-iki állapotnak, tehát az olasz souverainitásnak fönntartására kötelezi magát.

És ez nem volt a szerződésnek egyetlen szépséghibája, mondhatnók szennyfoltja. Az 1887-ik évi szerződésbe beiktatott és változatlanul hagyott egyik cikk azon eshetőségről rendelkezik 1912 decz. elején, ha Ausztria-Magyarország vagy Olaszország a Balkán-félsziget török területén ideiglenes vagy állandó megszállásokat szándékszik foganosítani, noha akkor már ilyen terület nem létezett, mert a Balkán-államok birtokába jutott. Egyúttal Ausztria-Magyarország megújítja azon ígérétét, hogy ha a novibazári szandzsákat, melyet 1909-ben kiűrtett, újból megszállaná, ezen szerzeményért Olaszországnak kárpótlást fog nyújtani; noha erre a monarchia ekkor egyáltalán nem gondolt, nem is gondolhatott, mert ezen területen Szerbország és Montenegró már megosztozkodtak volt.

Gróf Berchtold, ki a tárgyalások alatt az osztrák-magyar monarchia külügyeinek vezetését átvette, nem elégedett meg azzal, hogy a titoktartás kötelezettsége a szerződésben kimondassék. Azt kívánta, hogy az olasz kormány az okiratok aláírása után nyilvánosan jelentse ki, hogy a szerződés változatlanul hosszabbított meg. San Giuliano erre nézve ígérétét írásba foglalta és ezt élőszóval az osztrák-magyar nagykövet előtt azzal egészítette ki, hogy a jegyzőkönyvben foglalt változtatásokról sem fog említés történni.

Szeretnők hinni, hogy erkölesi érzések sugallatára óhajtották műveleteiket titokba burkolni, mert attól kellett tartaniok, hogy a közvélemény, ha a színpalak mögötti rejtelmek lelepleztetnek, nem fogja felháborodását elfojtani. Azon bizalmas vallomásuk, hogy csak ilyen módon voltak képesek a szövetség fönntmaradását biztosítani és a szerződés szövegének átdolgozásával fölmerülő új igények összeütközéseinek veszélyét elhárítani, nem szolgálhat enyhítő körülmény gyanánt a történetíró előtt, a kire némiképen kiengesztelő hatást gyakorol azon tény, hogy a régi diplomatai iskola kicsinyes fogásai, gyerekes furfangjai eredménytelenek maradtak.